GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

CU PRIVIRE LA ASPECTUL VERBAL ÎN LIMBA ROMÎNĂ

DE

C. POGHIRC

Pentru majoritatea celor care cunosc numai gramatica romînească, termenul de *aspect verbal* este necunoscut, căci aproape toate gramaticile romînești nu-l menționează.

De fapt noțiunea de aspect verbal a fost elaborată destul de tîrziu față de celelalte noțiuni gramaticale, deşi aspectul este una dintre caracteristicile principale ale verbului. Categoria aspectului e mult mai bogată şi mai variată decît categoria timpului, iar după unii lingviști chiar mai importantă decît *timpul* şi anterioară lui.

Afirmația că într-o perioadă mai veche structura verbului exprima aspectul, şi nu timpul, este bazată pe faptul că chiar şi astăzi în unele limbi aspectul verbal e foarte important, dacă nu chiar mai important decît timpul (limbile semitice, limbile slave, limba greacă ş. a.). Tot în sprijinul acestei afirmații vine şi faptul că noțiunea de aspect e mai concretă; ea e legată de caracterul particular şi concret al desfăşurării acțiunii verbului. E totuşi greu de închipuit că a existat o vreme cînd o categorie atît de importantă ca aceea a timpului nu era exprimată.

Noțiunea de aspect a apărut în studierea limbilor slave (chiar termenul de aspect e traducerea cuvîntului slav вид). În limbile slave verbul este dominat de noțiunea aspectului, şi fără înțelegerea acestei noțiuni nu poate fi înțeleasă structura verbului slav [1].

Se înțelege prin aspect posibilitatea exprimării felului în care se desfăşoară acțiunea verbului. Categoria aspectului cuprinde aşadar tot ce priveşte *durata*

[1] Ținem să amintim că nu există încă în gramaticile şi manualele noastre de limba rusă o expunere clară şi amănunțită a aspectului verbal rus, nici măcar o traducere a vreunei lucrări sovietice, şi că acest fapt constituie o greutate de care se izbesc toți cei care învață limba rusă. Un studiu amplu asupra istoricului problemei aspectului verbal în general şi o descriere a aspectului verbal în limba rusă se găsește în lucrarea lui V. V. Vinogradov, Limba rusă. Moscova, 1947, p. 477—539.

BDD-A10205 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:14 UTC)

şi *gradul de realizare* a procesului exprimat de verb, stadiul în care se găseşte acest proces.

Sub aspectul duratei se deosebesc:

Verbe durative (acţiuni liniare), care exprimă un proces în dezvoltare ce durează mai mult timp şi despre care ştim doar că la un anumit moment se află în desfăşurare, dar nu avem vreo indicaţie asupra începutului sau terminării acestei acţiuni.

Verbe momentane (acţiuni punct), care exprimă un proces ce se desfăşoară instantaneu sau are o durată scurtă, începutul şi sfîrşitul acţiunii fiind aproape concomitente. La astfel de verbe nu interesează timpul în care se produce acţiunea, ci doar aspectul ei momentan. Grecii au denumit forma care exprimă acest aspect « aorist », adică nedeterminat în ce priveşte timpul.

Sub aspectul gradului de realizare se deosebesc:

Verbe perfective, care, făcînd abstracţie de durată, desemnează o acţiune indicînd şi obţinerea rezultatului şi limitarea temporală a acţiunii prin indicarea momentului ei final.

Verbe imperfective, care arată că procesul desemnat de verb se află în desfăşurare, fără să se indice dacă acţiunea este dusă pînă la capăt sau nu.

În afara acestor categorii principale de aspect, există şi altele mai puţin importante, aşa numitele *subaspecte* (în ruseşte подвид), care indică stadiul în care se află procesul indicat de verb sau modul în care se desfăşoară. Se deosebesc astfel verbe care indică momentul iniţial al acţiunii (verbe incoative), desfăşurarea progresivă a acestei acţiuni (aşa numitele verbe de devenire), sau momentul final al acţiunii (verbele terminative sau rezultative). Apoi, spre deosebire de majoritatea verbelor care indică o acţiune unică, un proces care se petrece o singură dată, există şi verbe care indică o acţiune repetată (verbe iterative). Toate aceste aspecte, mai puţin importante, se încadrează oarecum în categoriile principale de aspect.

Cum realizează limba aceste deosebiri de aspect dintre verbe?

Există verbe care prin înţelesul lor se plasează în una din categoriile de aspect enumerate. Sînt unele verbe a căror acţiune are prin însăşi natura ei fie o durată limitată, momentană chiar, fie una nelimitată sau, în orice caz, mai îndelungată. Verbul *a căuta*, de exemplu, este durativ chiar prin înţelesul său, spre deosebire de verbul *a găsi*, care nu poate fi decît momentan. Aceeaşi deosebire există între verbe ca: a veni — a ajunge, a urmări — a prinde etc. Aspectul acestora depinde de sensul lor; e o chestiune de semantică şi interesează mai puţin gramatica Aceste cazuri sînt, de altfel, incidentale şi destul de puţin numeroase.

Ceea ce interesează însă în gramatică sînt cazurile cînd opoziţia momentan-durativ sau perfectiv-imperfectiv a devenit un adevărat sistem şi este realizată prin procedee morfologice. Această opoziţie se realizează deosebit în diferitele limbi care posedă aspect verbal.

Astfel, în limba greacă, pentru a se exprima aspectul momentan există un sistem verbal complet, cu toate formele personale şi impersonale şi cu toate

BDD-A10205 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:14 UTC)

modurile — sistemul aoristului. În limba engleză, pe lîngă conjugarea obişnuită a verbului, care arată nedeterminat că acţiunea verbului se desfăşoară în general sau de obicei, există o conjugare specială (formată din verbul «a fi» la timpul respectiv şi participiul prezent al verbului de conjugat), *conjugarea progresivă*, care arată că acţiunea este tocmai în curs de desfăşurare la un anumit moment în prezent, trecut sau viitor (de ex.: she reads = ea citeşte în general, obişnuieşte să citească; she is reading = literal: ea se află citind, stă şi citeşte în acest moment).

În limba rusă aspectul verbal se exprimă nu printr-o conjugare specială, ci cu ajutorul unor afixe care diferenţiază forma perfectivă de forma imperfectivă a aceluiaşi verb. Procedeul cel mai răspîndit este acela de a forma un perfectiv de la forma simplă (care de obicei e imperfectivă) cu ajutorul unui prefix (de ex. делать = a face ceva, a se ocupa cu ceva, fără să ştim rezultatul: сделать = a îndeplini ceva, a duce o treabă pînă la capăt. Tot aşa: читать-прочитать, писать-написать etc.). Alteori aspectul verbului se indică cu ajutorul unui sufix. De la verbe simple cu aspect imperfectiv se obţine forma perfectivă cu ajutorul sufixului — ну — (кричать-крикнуть). De la verbe cu aspect perfectiv se obţine forma imperfectivă cu ajutorul sufixelor: — ыва —, — ива — sau — ва; de exemplu: дать-давать. Alte verbe au un sufix pentru forma perfectivă (— и —) şi altul pentru forma imperfectivă (— а —sau — я —); de exemplu: изучать-изучить.

Pentru a ajunge la limba romînă e necesar să vedem pe scurt care era situaţia aspectului verbal în limba latină. Aspectul verbal era destul de slab în limba latină. Formele temporale ale verbului latin se puteau totuşi clasa în două sisteme: sistemul acţiunii neterminate (infectum) şi sistemul acţiunii terminate (perfectum), fiecare avînd forme pentru toate cele trei timpuri.

Infectum: Prezentul redă acţiunea neterminată în *prezent*, *imperfectul* acţiunea neterminată în *trecut*, *viitorul I* acţiunea neterminată în *viitor*.

Perfectum: Perfectul exprimă acţiunea terminată în *prezent*, *mai mult ca perfectul* acţiunea terminată în *trecut*, *viitorul II* acţiunea terminată faţă de un moment din *viitor*.

În afară de aceasta, latina mai cunoştea un alt aspect, mai puţin important pentru limba romînă, acel al acţiunii care este pe punctul de a începe, care urmează să fie îndeplinită (actio instans), exprimată prin conjugarea perifrastică (de exemplu: scripturus sum = am de gînd să scriu, sînt pe punctul de a scrie, încep să scriu).

Totuşi, formele verbale latineşti exprimau în primul rînd timpurile şi raporturile dintre timpuri şi numai în mod secundar aspectul.

Pe lîngă aceasta, limba latină mai avea şi alte procedee pentru a exprima aspectul. Astfel, prefixele *con*, *per-*, *ex-* dădeau verbului valoarea perfectivă (de exemplu: *perficio* = a îndeplini, a face pînă la capăt); sufixul *-t-* servea la formarea unor verbe iterative (*iacio* = a arunca, *iacto* = a arunca des, repetat);

BDD-A10205 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:14 UTC)

sufixul *-sc-* dădea valoare de incoativ şi de devenire (*senesco* = a îmbătrîni).

Care este situaţia în limba romînă?

Există şi în romîneşte numeroase verbe care se clasează într-un aspect sau altul după înţelesul pe care îl au (vezi exemplele de mai sus). Există, de pildă, o categorie de verbe formate din prefixul *în-* şi un verb derivat dintr-un substantiv sau adjectiv, verbe care au sensul de incoativ sau de devenire: *a îmbătrîni*, *a îmblînzi*, *a înfrunzi* etc. Toate aceste fapte nu interesează prea mult problema aspectului ca sistem, pentru că nu se opun unei forme derivate din aceeaşi rădăcină, dar de aspect opus, ca în limba rusă sau latină.

Sistemul verbal romînesc reproduce în general sistemul latin în ceea ce priveşte aspectul, deşi mult mai slab. Timpurile verbului romînesc se pot grupa şi ele în *infectum* şi *perfectum*, dar opoziţia de aspect dintre ele se simte mult mai rar şi mai slab. Ea nu a dispărut însă cu totul. Astfel, imperfectul — timpul prin excelenţă durativ — are, la verbele *momentane* ca sens, o valoare de iterativ (atunci cînd nu ţine locul unui condiţional sau cînd nu exprimă simultaneitatea cu altă acţiune momentană). Într-o frază ca « mergeam pe drum şi cădeam », imperfectul e normal pentru o acţiune durativă ca « a merge », dar el dă o valoare de iterativ verbului « a cădea », momentan ca înţeles. Tot aşa, pentru a exprima în viitor o acţiune durativă şi una terminată, se întrebuinţează în primul caz viitorul I, în cel de al doilea caz viitorul II. De exemplu: « *Voi fi* bătrîn şi singur, *vei fi murit* demult » [1].

Sistemul de a deriva forme de aspect opus cu ajutorul prefixelor sau sufixelor nu s-a păstrat în limba romînă. Sufixul *-sc-*, păstrat în romîneşte, nu are nici o valoare de aspect, ci este un simplu element formativ al unor verbe de conjugarea a IV-a, servind să echivaleze ca număr de silabe formele de singular cu cele de plural şi să regularizeze accentuarea paradigmei de conjugare. Pierderea procedeului folosirii afixelor pentru a da valoare de aspect e ciudată, căci ne-am fi aşteptat la o întărire a acestui procedeu sub influenţa limbii slave, unde procedeul e atît de bogat. Dar verbele slave, care au intrat în limba romînă, au fost simţite ca avînd un *înţeles* perfectiv sau imperfectiv şi nu ca o *formă* de perfectiv, şi aproape niciodată nu au intrat ambele forme ale verbului între care să se stabilească o opoziţie de aspect. Un verb ca *a primi*, format dintr-un sufix perfectiv *pri-* şi radicalul verbului slav имѣть (vezi forma arhaică *a priimi*), nu are un opus simplu, imperfectiv. Un verb ca *a preface*, derivat şi el cu un sufix perfectiv, nu se opune ca aspect verbului simplu *a face*, căci nu înseamnă « a termina de făcut », ci are un sens diferit: « a schimba », « a modifica ».

Într-un cuvînt, opoziţii de aspect între verbe derivate din aceeaşi rădăcină aproape că nu există în romîneşte. Nu am găsit decît verbele *a dormi — a adormi*

[1] Mihail Eminescu, Poezii. E.S.P.L.A., 1952, p. 87.

BDD-A10205 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:14 UTC)

(primul denumind acțiunea durativă, al doilea acțiunea incoativă) și *a grăi—a agrăi* (acțiunea intrării în vorbă cu cineva, acțiunea de a-l acosta) [1].

Faptul că verbul romînesc a păstrat mai degrabă aspectul verbal latin și nu a împrumutat sistemul slav al aspectului, e explicabil: influența slavă, deși atît de puternică, s-a manifestat mai puțin în structura gramaticală, care, după cum ne învață I. V. Stalin, e partea cea mai stabilă a limbii și opune mai mare rezistență pătrunderii unor elemente străine.

Semnificativ e în această privință și felul cum s-au tradus nuanțele de aspect din limbile slave în romîneşte. Astfel, în « Psaltirea Voroneţeană », una dintre cele mai vechi traduceri romîneşti din slavoneşte (prima jumătate a secolului al XVI-lea), opoziția dintre perfectul slavon și aorist e redată în romîneşte prin alternanța perfect compus — perfect simplu, care e respectată cu stricteţe. Traducerile mai noi făcute din limba rusă redau diferența dintre perfectul rus al verbelor perfective față de cele imperfective prin alternanța perfect — imperfect în general. E vorba, deci, de o adaptare la sistemul limbii romîne și nu de un împrumut al procedeelor slave.

Pentru exprimarea aspectului verbal, limba romînă a utilizat însă alte mijloace: folosirea unor verbe auxiliare sau a unor adverbe și particule pe lîngă verbul respectiv, care îi conferă nuanța de aspect. Cele mai numeroase formații de acest tip se găsesc în exprimarea incoativului: *începe* să ningă, copacii *prind* să înfrunzească, sau *dau* în frunză, *dă* să iasă pe uşă, *se porneşte* să plîngă (sau pe plîns). Verbul « a apuca », de pildă, care are uneori valoarea de incoativ, serveşte totuşi adesea să arate că acțiunea verbului tocmai s-a isprăvit. De exemplu: « *Apucasem* să mănînc cînd a venit el », adică « tocmai isprăvisem de mîncat ». « De abia *apucasem* să intru, cînd a început ploaia », adică « tocmai intrasem ». De altfel, chiar *tocmai* serveşte uneori pentru a exprima această nuanță. De asemenea cuvîntul *tot* se întrebuințează pentru a exprima uneori nuanța de iterativ, alteori nuanța de acțiune care progresează neîntrerupt. De exemplu: « . . . gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri » [2].

S-ar putea obiecta că acest procedeu nu e un sistem, ci o simplă alăturare incidentală de cuvinte care adaugă sensului lor vechi o nuanță nouă. De fapt nu e vorba de o simplă alăturare, verbul adăugat își pierde adesea independența și sistemul obișnuit, devenind un semiauxiliar. Nu trebuie să se uite că în lim-

---

[1] Am găsit și am auzit citate verbele *a (se) zăuita* și *a zăurdi*, forme dialectale bănățene. Nu cunosc verbul *a zăurdi*. Cît despre *a zăuita*, el nu se opune verbului *a uita*, față de care ar fi o formă perfectivă. În Banat se întrebuințează numai forma prefixată *zăuita*, și dacă se întrebuințează uneori forma *a uita* alături de *a zăuita*, aceasta este numai o inconsecvență a celor care întrebuințează cînd forma literară, cînd pe cea specifică graiului natal, fără să fie vorba de o diferență de aspect între ele. O urmă de aspect verbal în graiul bănățean o constituie prefixul *do-* (luat din limba sîrbă), care are într-adevăr valoare perfectivă și e întrebuințat cu oarecare regularitate. De exemplu: — *Luat-ai pită? — Am do-luat.*

[2] Mihail Eminescu, Poezii, E.S.P.L.A, 1952, p. 122.

BDD-A10205 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:14 UTC)

bile romanice acest procedeu e cel viu, şi nu cel al derivării, şi că aşa s-au format şi în romînă şi în alte limbi romanice formele analitice de perfect, viitor etc., care au înlăturat formele sintetice vechi şi constituie astăzi sistemul, după ce cîndva au fost inovaţii incidentale.

Aşadar, procedeul exprimării aspectului verbal cu ajutorul unor verbe semi-auxiliare nu poate evolua către constituirea unui sistem.

Din cele spuse pînă aici se poate trage concluzia că aspectul verbal nu constituie în romîneşte o categorie bine închegată, un sistem. Noţiunea de aspect există însă şi e destul de importantă. Cauzele pentru care aspectul verbal nu s-a închegat în romîneşte într-un sistem sînt greu de definit şi ele nu explică întru totul faptele. Desigur, una dintre cauze este importanţa tot mai mare pe care a căpătat-o categoria timpului, noţiune abstractă şi generală, în dauna aspectului concret şi particular, legat adesea de înţelesul specific aproape al fiecărui verb. Faptul acesta, general pentru toate limbile, nu a dus la acelaşi rezultat în limbile slave, de exemplu, unde s-a petrecut doar o punere de acord a celor două categorii (a timpului şi a aspectului). După cum se vede, explicaţia propusă nu este satisfăcătoare, întrucît nu este valabilă pentru situaţia tuturor limbilor.

O altă explicaţie ar fi faptul că conştiinţa vorbitorilor *s-a risipit* asupra unor aspecte variate şi difuze şi nu s-a axat pe o idee centrală (perfectiv-imperfectiv, de exemplu) în jurul căruia să le grupeze pe celelalte. Limba a exprimat prin procedee variate şi spontane, neînchegate, neunitare şi nestabile, diferitele variaţii de aspect. De aceea, problema aspectului în romîneşte a putut să pară fără importanţă pentru mulţi sau chiar să treacă neobservată.

Un inventar al tuturor expresiilor şi procedeelor ce privesc aspectul şi o adîncă analiză a lor ar fi însă foarte necesare. Necesar ar fi acest lucru şi în studierea limbii scriitorilor, căci folosirea măiestrită a aspectelor verbale are mare importanţă pentru materializarea şi concretizarea acţiunii exprimate.

BDD-A10205 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:14 UTC)